

Inspiratiedocument **Diever**

Samen aan de slag voor landschap en natuur

Landschapsbeheer Drenthe

Zorg voor ons landschap

Landschapsbeheer Drenthe

Colofon

Inspiratiedocument Diever

Samen aan de slag voor landschap en natuur

Eindrapport december 2023

Opdrachtgever

Stuurgroep Regionaal Landschap

Opdrachtnemer

Landschapsbeheer Drenthe

T (0592) 316 616

info@lbdrenthe.nl

www.lbdrenthe.nl

Contactpersonen

Erwin Bruulsema

Stefan Pronk

Mart Siebering

Jurre Brouwer

Afbeeldingen

Medewerkers Landschapsbeheer Drenthe

Mede mogelijk gemaakt door

provincie Drenthe

provinsje fryslân
provincie fryslân

Inhoudsopgave

- 1 Inleiding** 3
 - 1.1 Impuls Regionaal Landschap Drents-Friese grensstreek 4
 - 1.2 Impuls Streekbeheer Landschap 4
- 2 Ontstaan en ontwikkeling van het landschap in de Drents-Friese grensstreek** 6
- 3 Bewonersbetrokkenheid in Diever** 10
 - 3.1 Bestaand netwerk 10
 - 3.1.1 Dorpsnetwerk 10
 - 3.2 Uitbreiding netwerk 11
 - 3.3 Vergroenend Diever 13
- 4 Ideeën vanuit Diever** 14
 - 4.1 Inrichting Essen rondom Diever 14
 - 4.2 Vergroening buurten 15
 - 4.3 Behoud, herstel en onderhoud kleinschalig landschap 15
 - 4.4 Beekdalen en watergangen 16
 - 4.5 Fruitbomen 16
 - 4.6 Verbinding binnen het dorp en tussen groepen 17
 - 4.7 Insectenommetje ontwikkelen 17
- 5 Resultaten uitvoering** 18
- 6 Aan de slag** 19
 - 6.1 Projectkansen 19
 - 6.2 Prioritering projectvoorstellen vanuit Diever 20
 - 6.3 Vooruitblik en vervolgstappen 20

1 Inleiding

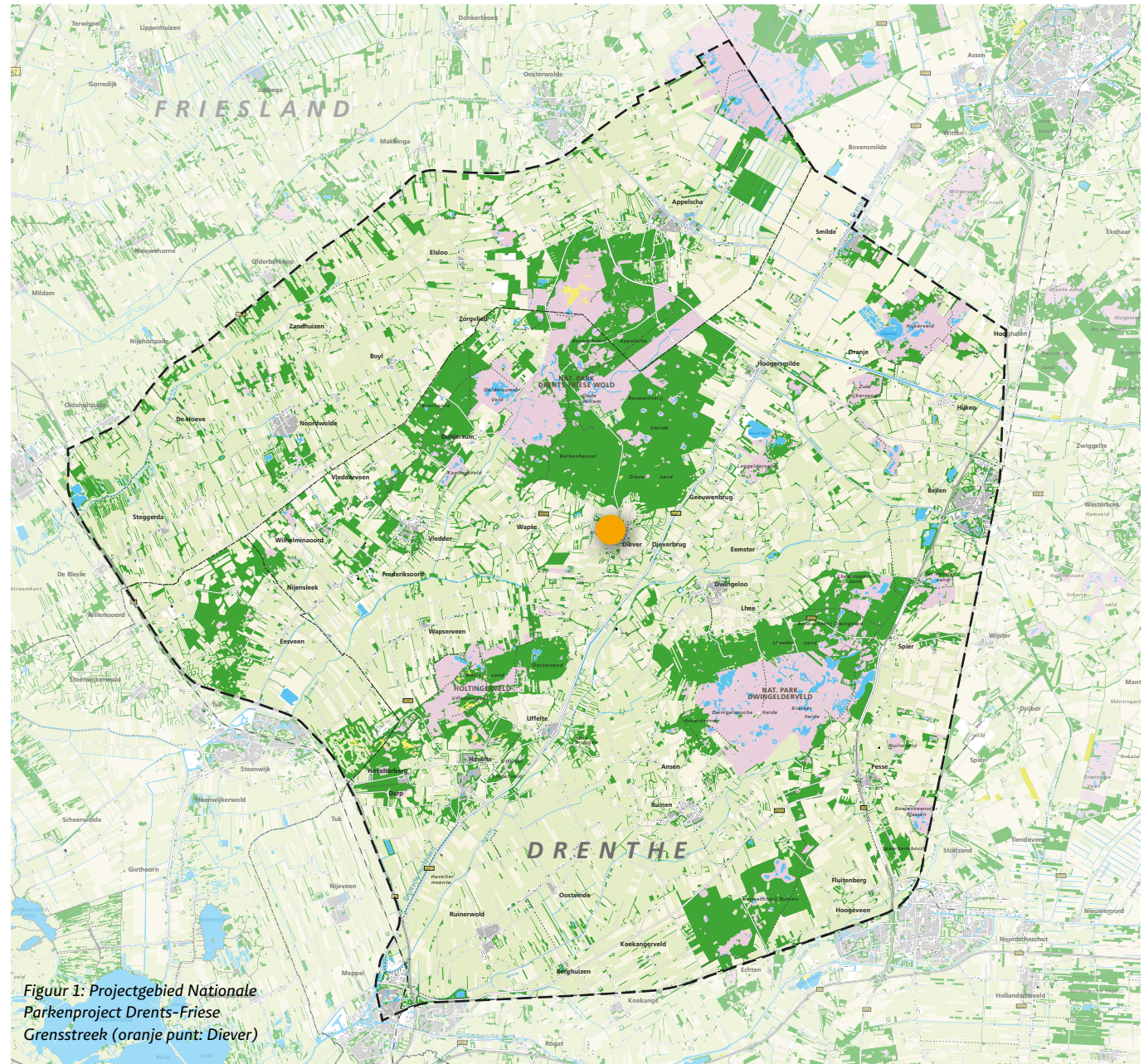
Gedurende de periode 2021-2023 is in Diever gewerkt aan het project 'Impuls Streekbeheer Landschap'. Dit project maakt onderdeel uit van een overkoepelend impulsproject Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek.

Doel van de Impuls streekbeheer landschap was het vergroten van de betrokkenheid van bewoners uit Diever bij de directe groene leefomgeving en het landschap in de Drents-Friese grensstreek en gezamenlijk plannen maken voor behoud en versterking van de natuur- en landschapskwaliteit.

Binnen het project zijn tijdens diverse openbare bijeenkomsten ideeën geopperd voor het behouden en versterken van de natuur- en landschapskwaliteit en de natuurbeleving in en rondom Diever. In dit inspiratiedocument vindt u een overzicht van de resultaten met daarbij een overzicht met toelichting op de ideeën die opgehaald zijn vanuit het dorp.

Voor de haalbaarheid van de realisatie van deze ideeën is het van belang dat alle belangen die spelen in een gebied goed tegen elkaar worden afgewogen en de betrokken grondeigenaren hierin aan de voorkant betrokken worden. De ideeën zijn gericht op het dorp en de omgeving, waar gronden in eigendom zijn van o.a. particulieren, agrariërs, overheden, terreinbeherende instanties en andere eigenaren. Dit inspiratiedocument heeft dus in geen geval de intentie om over terreinen van andere eigenaren te beslissen, maar vormt een eerste basis om als dorp Diever in gesprek te gaan en plannen te concretiseren voor behoud, herstel en versterking van de groene leefomgeving en het landschap.

Naast draagvlak onder de dorpsbewoners en grondeigenaren zijn er meer factoren van invloed op de haalbaarheid van de realisatie van ideeën, zoals beschikbaarheid van financiering voor aanleg en onderhoud, maatschappelijke ontwikkelingen en ontwikkelingen in het landelijk gebied.

Figuur 1: Projectgebied Nationale Parkenproject Drents-Friese Grensstreek (oranje punt: Diever)

1.1 Impuls Regionaal Landschap Drents-Friese grensstreek

Het Regionaal Landschap Drents-Friese grensstreek heeft een driejarige subsidie ontvangen om in de periode 2021-2023 een kwaliteitsimpuls te geven aan de Nationale Parken in de Drents-Friese grensstreek. De ambitie voor de dit gebied is om de huidige natuurkernen (NP Dwingelderveld, NP Drents-Friese Wold en het Holtingerveld) inclusief het tussenliggend en omliggende landschap te versterken en te ontwikkelen tot een samenhangend landschap. Daarmee wordt invulling gegeven aan de Standaard voor Nationale Parken Nieuwe Stijl.

De provincie Drenthe is vanuit de stuurgroep Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek penvoerder van dit impulsproject. In deze stuurgroep zijn twee provincies, vier gemeenten, het waterschap, vier terreinbeherende organisaties, Drents particulier grondbezit en landbouw- en recreatieorganisaties vertegenwoordigd.

Het impulsproject bestaat uit vijf deelprojecten:

- 1 Landschapsvisie: Stichting Drents Landschap
- 2 Impuls Streekbeheer Landschap: Stichting Landschapsbeheer Drenthe
- 3 Impuls duurzaam toerisme: Stichting Cultuurtoerisme Drenthe
- 4 Impuls communicatie en educatie: IVN Natuureducatie
- 5 Noaberschap Regionaal Landschap nieuwe stijl: provincie Drenthe

1.2 Impuls Streekbeheer Landschap

In Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek (RL DFG) is investering en beheer van landschap binnen het Natuurnetwerk Nederland (voorheen EHS) relatief goed geborgd, namelijk door middel van de SNL-regeling van de provincies en de inzet van de terreinbeherende organisaties. Buiten het Natuurnetwerk Nederland echter zijn investeringen en beheer van het landschap sinds de rijksdecentralisatie niet meer geborgd. Daarom ontwikkelde Landschapsbeheer Drenthe in de periode 2013 – 2020 het zogenaamde “streekbeheer” samen met gemeenten en provincie Drenthe. Streekbeheer is in de kern het stimuleren, begeleiden en ondersteunen van bewoners, die zich willen inzetten voor onderhoud en beheer van landschap en natuur in hun leefomgeving.

In de Drents-Friese grensstreek zijn tientallen bewoners- en vrijwilligersgroepen actief die zich inzetten voor beheer, behoud en versterking van de eigen groene leefomgeving. Landschapsbeheer Drenthe biedt ze hier vanuit het proces streekbeheer ondersteuning bij in opdracht van de provincie Drenthe en de gemeentes. De ondersteuning van het netwerk aan bewoners- en vrijwilligersgroepen vanuit het proces streekbeheer bestaat uit:

- leggen van verbindingen tussen bewoners en eigenaren van (natuur)terreinen en landschapselementen;
- geven van beheer- en onderhoudsadviezen;
- beschikbaar stellen van (hand)gereedschappen en persoonlijke beschermingsmiddelen met bijbehorende instructies;
- aanbieden en organiseren van cursussen en informatie avonden;
- ondersteuning bieden bij het opstellen van meerjarige gebiedsplannen voor behoud, beheer en versterking in het agrarisch cultuurlandschap.

Om tot een versterking en verbinding van het agrarisch cultuurlandschap met de natuurkernen van de Nationale parken te komen in de Drents-Friese grensstreek, is draagvlak, betrokkenheid en ook inzet van de inwoners en grondeigenaren belangrijk en noodzakelijk. Vanuit streekbeheer wordt hierin al veel bereikt. Dat is echter vooral op lokaal niveau en meestal gericht op beheer en versterking van specifieke terreinen en/of elementen. Om de inzet van bewoners in lijn te brengen met de bovenliggende, meerjarige gebiedsdoelen is de reguliere aanpak van streekbeheer echter niet voldoende gebleken.

Als onderdeel van het impulsproject heeft landschapsbeheer Drenthe daarom, als aanvulling op streekbeheer, in de periode 2021-2023 in vijf dorpen een extra investering gedaan voor het vergroten van de betrokkenheid van bewoners bij de directe groene leefomgeving en het landschap in de Drents-Friese grensstreek. Het doel van deze ‘Impuls Streekbeheer Landschap’ is om de inzet en betrokkenheid van bewoners uit het gebied te verdubbelen en daarnaast in de vijf deelnemende dorpen te komen tot lokale inspiratiedocumenten voor beheer, behoud en herstel van de groene leefomgeving en het landschap in en rond de deelnemende dorpen. Daarvoor zijn in de dorpen lezingen, excursies en gebiedsbijeenkomsten georganiseerd.

Eén van de deelnemende dorpen is Diever. Gezamenlijk met de betrokken bewoners is in de looptijd van het project vormgegeven aan dit inspiratiedocument. Allereerst wordt in hoofdstuk 2 een beknopte beschrijving gegeven van de ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van het landschap in het gebied. De geschiedenis en opbouw van het landschap vormt namelijk de basis voor behoud van de identiteit en verdere ontwikkeling van de landschappelijke- en natuurkwaliteit. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de ontwikkeling van de betrokkenheid en inzet van bewoners weergegeven.

In hoofdstuk 4 worden de wensen en ideeën die door de deelnemers uit het dorp zijn ingebracht voor het behouden en versterken van de landschaps- en natuurkwaliteit in en rondom het dorp gepresenteerd. Hierin worden concrete, praktische voorstellen gedaan, maar ook wensen en projectkansen voor de langere termijn.

In hoofdstuk 5 wordt stilgestaan bij de resultaten die tijdens de looptijd van het project zijn bereikt.

Tot slot volgt in hoofdstuk 6 een vooruitblik op de realisatie van de ideeën in het dorp. Hoe gaat het dorp samen met Landschapsbeheer Drenthe en andere gebiedspartners aan de slag met de realisatie van de groene ideeën?

2 Ontstaan en ontwikkeling van het landschap in de Drents-Friese grensstreek

Aardkundig landschap

Het natuurlijk en cultuurhistorisch landschap in de omgeving van Diever is voor een belangrijk deel bepaald door de ondergrond. Diever ligt aan de westelijke rand van het Drents Plateau. Het Drents plateau wordt vaak gezien als een omgekeerde soepbord met een hoger midden waarop beken ontspringen die naar alle kanten afstromen. Deze vorm is ontstaan in het pleistoceen, een koude periode die ongeveer 2,6 miljoen jaar geleden begon en eindigde rond 11.700 jaar v. Chr. In het pleistoceen hebben meerdere glaciële en interglaciële periodes plaatsgevonden, waarvan met name de laatste twee ijstijden, het Saalien en Weichselien, de meeste sporen hebben achtergelaten in het huidige landschap.

Figuur 2: Blauwe lijn: landijs in het Elsterien, gele lijn: landijs in het Saalien, rode lijn: landijs in het Weichselien (bron: wikipedia)

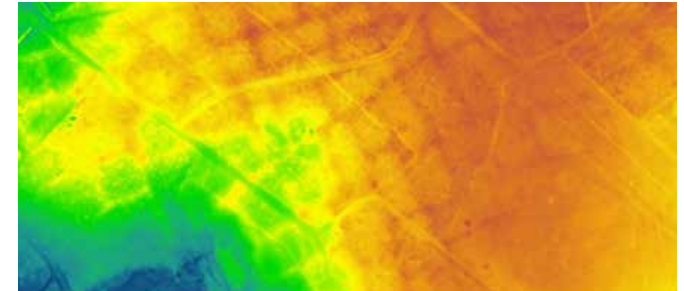
In het Saalien, de voorlaatste ijstijd, kwam het Scandinavische ijsfront tot ver in Nederland. Met het ijs kwamen stenen mee die onder druk werden verpulverd tot keileem die nu nog te vinden is in ondergrond in Zuidwest-Drenthe. Aan het einde van het Saalien ontstonden er door erosie van het smeltwater dalen in het afgezette keileem. Dit is de oorsprong van de beekdalen van Zuidwest-Drenthe. Tijdens het Weichselien bereikte het landijs Nederland niet, maar door de extreme kou kon hier nauwelijks vegetatie groeien. Dit zorgde voor een open landschap waar de wind vrij spel had. In Zuidwest-Drenthe zette de wind een flinke laag dekzand af. De smeltwater dalen werden opgevuld en er ontstonden dekzandruggen en dekzandkopjes.

Cultuurhistorisch landschap

Prehistorie

Als de laatste ijstijd ten einde komt, begint het holoceen. In deze periode verandert het landschap in deze omgeving relatief snel, doordat het warmer wordt. Hierdoor kunnen bomen en kruiden steeds noordelijker groeien. In een periode van een paar duizend jaar verdwijnt in Drenthe de open toendra en komt er eerst een gesloten naaldbos voor in de plaats. Een paar duizend jaar later is dit al weer veranderd in een gemengd loofbos. In dit landschap leefden jager-verzamelaars. Zij leefden van wat ze konden vinden in de natuur en hun invloed op het landschap is erg klein.

De nieuwe steentijd, zo'n 6500 jaar geleden, is de periode waarin de mens voor het eerst landbouw gaat bedrijven in Drenthe. Hiervoor wordt het bos open gemaakt, zodat er akkers kunnen komen. Open plekken zijn ook bedoeld voor boerderijen en om het vee te weiden. Zo ontstaat een

Figuur 3: Detail van de hoogtekarte waarop het kenmerkende patroon te zien is (bron: ahn.nl)

parkachtig halfopen landschap. De boerderijen, akkers en weidegebiedjes veranderen regelmatig van plaats. Vrij snel na het kappen van het bos wordt de vruchtbaarheid van de bodem minder, waardoor akkers worden verlaten en even verderop een nieuw stukje bos wordt gekapt. De boerderijen verplaatsten met de akkers mee. Buiten de leefgebieden van de mens is Drenthe nog steeds een dicht oerbos.

In de bronstijd en ijzertijd ontstaan akkerbouwcomplexen. Akkers komen binnen omheiningen te liggen. Zo ontstaan grotere gebieden met allemaal aaneengeschakelde kleine akkertjes. Dit zorgt voor een heel kenmerkend patroon, op sommige plekken nog goed terug te vinden met hoogtekarten. De akkerbouwcomplexen worden celtic fields of raatakkers genoemd.

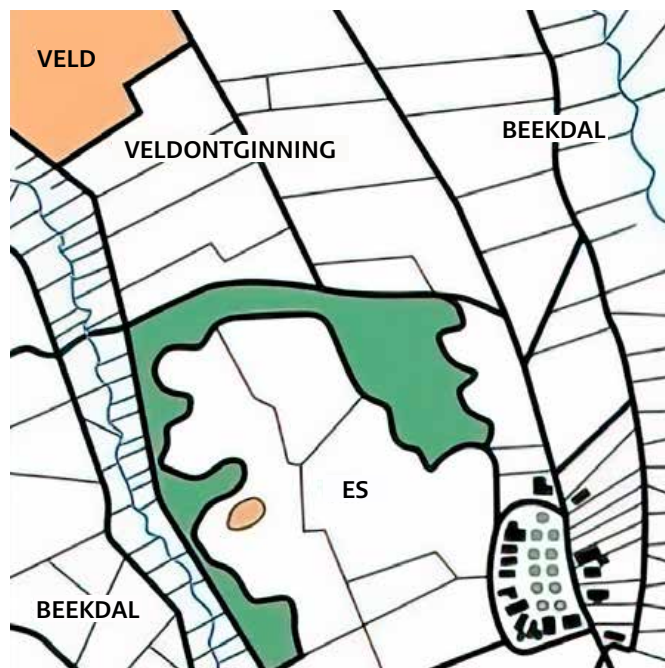
Middeleeuwen

In vroeg middeleeuws Drenthe ontstaat een tweedeling met aan de ene kant zandgebieden en aan de andere kant de wold- en veengebieden. De zandgebieden zijn hoger gelegen en al tijdens de prehistorie intensief bewoond. In de middeleeuwen is dit een halfnatuurlijk landschap, waarin de invloed van de mens steeds meer vorm krijgt. De wold- en veengebieden zijn lager gelegen, natte gebieden. Deze gebieden

zijn dan nog grotendeels natuurlijk en een onbewoonde wildernis.

Esdorpenlandschap

Op de droger gelegen gronden ontstaat in de middeleeuwen het esdorpenlandschap. De boerderijen hadden in de vroege middeleeuwen nog geen vaste ligging. Als ze na enige tijd versleten waren, werden ze even verderop opnieuw gebouwd, waarbij de oude boerderijplek als akkerland ging dienen. Clusters van boerderijen zwierven op die manier door het landschap. Vanaf de negende eeuw worden de boerderijen plaatsvaster en ontstaan de oudste kernen van de esdorpen. Uit onderzoek blijkt dat er in Drenthe rond het jaar 800

Figuur 4: Schematische verbeelding van het esdorpenlandschap (bron: provincie Drenthe)

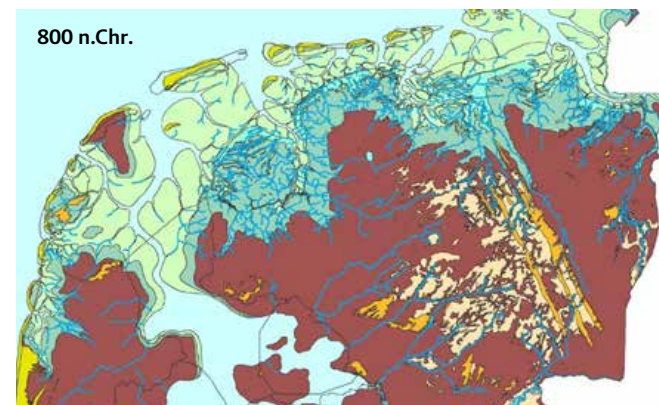
ongeveer 300 tot 500 boerderijen waren. Uit historische plaats- en veldnamen leiden onderzoekers af dat er in die tijd veel bos in Drenthe moet zijn geweest. De term holt, voor opgaand bos waar bouwhout uit kon worden geoogst, komt bijvoorbeeld voor in namen als Uffelte, Havelte en Holtinge.

Het esdorpenlandschap is een agrarisch cultuurlandschap: elk onderdeel van het landschap staat in dienst van de lokale gemeenschap. Esdorpen liggen op landschappelijke overgangen van nat naar droog, van laag naar hoog. Rond de dorpen bevinden zich de essen, de beekdalen en de woeste gronden, die elk een functie in het landbouwsysteem hadden. De boeren hadden in deze tijd te maken met arme zandgronden en om die vruchtbaar te krijgen, ontstaat plaggenlandbouw. De mest en urine van vooral schapen wordt opgevangen in de stal op plaggen van heide. Deze plaggen worden op de es gebruikt en dat levert vruchtbare grond op.

De essen bestaan in de middeleeuwen uit een groot aantal kleine perceeltjes met verschillende gewassen. Dit levert een heel gevarieerd landschap op met een hoge biodiversiteit. De beekdalen worden vanaf ongeveer 1200 in gebruik genomen als hooi- en weideland voor rundvee. Eerst werden de beekdalen gezamenlijk gebruikt door boeren, later zijn de beekdalen sterk verkaveld en worden houtwallen aangelegd.

Agrarische veenontginningen

De lager gelegen, natte gebieden aan de randen van het Drents Plateau raken vanaf de prehistorie in de loop van de tijd overgroeid met veenmoeras. Het hoogtepunt van de hoeveelheid veen in Zuidwest-Drenthe bevindt zich aan het begin van de middeleeuwen. Vanaf de twaalfde en dertiende eeuw ontstaat belangstelling voor deze veengebieden. Het veen is zuur en nat, maar het is mogelijk het met sloten te ontwateren. Door de ontwatering verteert het veen, waardoor

Figuur 5: Veenontwikkeling in Noord-Nederland aan het begin van de middeleeuwen (bruine kleur is veen) (bron: RCE)

voedingsstoffen achterblijven en akkerbouw op deze gronden mogelijk is.

Voor de ontginning van het veen in deze omgeving is het klooster in Ruinen (1141) belangrijk. De abdij is dankzij de bisschop grootgrondbezitter in Drenthe en de monniken geven de aanzet tot de ontginning van de veen- en moerasgronden tussen Ruinen en Meppel. De ontginning van het veen zorgt vanaf de twaalfde en dertiende eeuw voor een enorme groei van de bevolking in Zuidwest Drenthe.

Boerderijen worden gebouwd op plekken waar de grond wat steviger was. Langs de boerderijen werd een pad of een weg aangelegd met bruggetjes of planken over de sloten. Op deze manier ontstaat de lintbebouwing die in dit gebied kenmerkend is. Al vrij snel vernatten de akkers, waardoor de boeren gedwongen waren om de ontginning verder het veen in uit te breiden en sloten en stroken te verlengen. Zo ontstaat het nu nog herkenbare strokenlandschap met smalle, langgerekte kavels, van elkaar gescheiden door sloten of elzensingels.

In de veengebieden verschuift vanaf het midden van de negentiende eeuw het landgebruik van bouwland naar weiland voor de rundveehouderij. Dit heeft te maken met het stijgen van de prijzen van vee en zuivelproducten in Nederland in deze periode. De botermarkt in Meppel ontwikkelt zich enorm en is één van de drie grootste botermarkten van Nederland. Het brengt veel welvaart in dit deel van Zuidwest Drenthe.

Sinds 1850

Heideontginningen

In het esdorpenlandschap blijft de heide (plaggen) nog heel lang een essentieel onderdeel van het landbouwsysteem. Tot na de middeleeuwen zijn op de zandgronden in Drenthe veel heidegebieden. Maar omdat de bevolking toeneemt en er armoede heerst, ontstaat er steeds meer druk om de woeste gronden productief te maken voor land- en bosbouw. Het open heide- en stuifzandlandschap verandert daardoor ingrijpend. In hoofdlijn zijn er twee ontginningsfase van de heide:

- 1 Vanaf 1850 hangt de eerste geleidelijk heide ontginning samen met de verdeling van markegronden. Ook wordt heide ontgonnen voor particuliere bosaanleg.
- 2 Vanaf 1900-1915 wordt de heide ontgonnen en geschikt gemaakt voor landbouw en de aanleg van Staatsbossen. Vanaf deze tijd werd het gebruik van kunstmest betaalbaar, waardoor schapenmest niet meer nodig was en de heide haar functie in het systeem verliest.

Halverwege de twintigste eeuw wordt er al weer gestopt met de grootschalige heideontginningen. Er komt steeds meer waardering voor natuur en landschap, ook omdat deze aantrekkelijk is voor recreatie, wat na de Tweede Wereldoorlog steeds meer opkomt.

Figuur 6: Ontginning van de heide
(bron: Drents Archief)

Ruilverkavelingen

Enkele decennia nadat de heide ontgonnen is, gaat de indeling van het landschap weer op kop in de ruilverkavelingsperiode. Naoorlogs Nederland is erg gericht op de modernisering van de landbouw en vooral de versnippering van het grondbezit is daarvoor een probleem. De kleine percelen zijn niet geschikt voor de steeds groter wordende landbouwmachines. In de ruilverkaveling wordt het versnipperde bezit van boeren bij elkaar gebracht in grotere percelen en wordt de bereikbaarheid vergroot door nieuwe wegen aan te leggen. Vaak werden er ook nieuwe boerderijen gebouwd. Ook sneuvelen er tijdens de ruilverkaveling veel oude perceelscheidingen, zoals houtwallen, singels, greppels en sloten. Door de jaren heen zijn er nog meer ontwikkelingen in beleid en regelgeving geweest die er, samen met de ruilverkavelingen, voor zorgen dat de landbouwgrond de huidige grootse kavelstructuur heeft.

Figuur 7: Poster uit de ruilverkavelingsperiode (bron: RCE)

Recreatie

Vanaf het begin van de twintigste eeuw ontwikkelt het toerisme zich langzaam in Zuidwest Drenthe. In plaatsen als Appelscha, Diever en Havelte kwamen hotels, pensions, kampeerboerderijen en kampeerplaatsen en er komen zwembaden en openluchttheaters. Drenthe staat in die tijd bekend om de stille heidevelden, de natuur en authentieke dorpen. Na de Tweede Wereldoorlog zorgen de toegenomen welvaart, vrije tijd en autobezit voor de opkomst van het (massa)toerisme. Op provinciaal niveau wordt ingezien dat natuurgebieden een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van het toerisme en er wordt volop ingezet op Drenthe als recreatiegebied voor heel Nederland. De eerste fietsnetwerken worden aangelegd. Natuurtoerisme speelt nog steeds een grote rol in Zuidwest Drenthe en Drenthe draagt nog steeds het beeld uit dat het een 'oerlandschap' is met hunebedden, grafheuvels, heidegebieden, bossen en historische esdorpen.

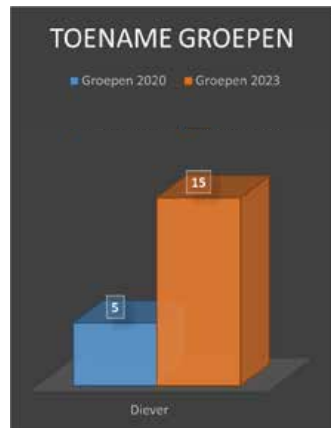
Figuur 8: Huidige beeldmerk van Marketing Drenthe (bron: Marketing Drenthe)

3 Bewonersbetrokkenheid in Diever

3.1 Bestaand netwerk

Voordat het project van start ging waren er rondom Diever vijf groepen actief in het landschap. Het gaat hierbij om de volgende groepen:

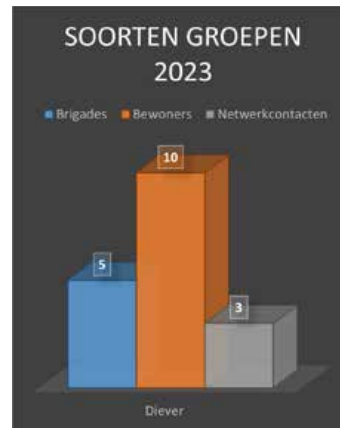
- **Bewonersgroep Zandroos Kalteren**
Actief rondom het wooncomplex van woonvorm de Zandroos met aanplant en onderhoud houtsingels en fruitbomen en het biologisch moestuinieren.
- **Landschapsbeheer Diever**
Landschapsbrigade die actief is met onderhouden van houtwallen en -singels en bosjes in de omgeving van Diever.
- **Groep “The Treehunters:”**
Net als de Landschapsbrigade Diever actief met het onderhouden van houtwallen en -singels en bosjes in de omgeving van Diever.

Figuur 9: Toename groepen tijdens het project

Figuur 10: Toename vrijwillige inzet tijdens het project

Figuur 11: Verschillende soorten groepen rondom Diever

- **Vrijwilligers Visvijver Kalteren**
Deze groep zet zich in voor het onderhouden van de visvijver en de visstekken die daarbij horen. Er wordt hierbij nauw samengewerkt met de Landschapsbeheer Diever die de randbeplanting onderhoudt rondom de visvijver.
- **Bewoners Kruisakkers-Gerritsstraat**
De bewoners van deze straten houden het natuurlijk ingerichte hofje bij dat tussen deze straten ligt. Dat bestaat uit het onderhouden van de houtsnipperpaden, het snoeien van de bomen en hagen en het maaien van de kruidenrijke grasvegetatie. Tevens hebben ze hier bankjes geplaatst (in samenwerking met gemeente Westerveld) en een wilgenhut gevlochten.

3.1.1 Dorpsnetwerk

In Diever is er tijdens het project gewerkt aan het opzetten van een dorpsnetwerk. Doordat onder andere dorpsbelangen geen actieve rol kon/wilde hebben in het project is dit niet ontstaan vanuit dorpsbelangen. Wel zijn er vele dwarsverbanden tussen de groepen ontstaan die actief zijn in en

Figuur 12: Lezing Aardkunde, cultuurhistorie en kaartbeelden

om Diever. Veel van de vrijwilligers, zijn in meerdere groepen actief. Hierdoor ontstaat er vanzelf een soort dorpsnetwerk. Vergroenend Diever is hierin de verbindende factor gebleken. De vrijwilligers van de verschillende groepen zijn en worden uitgenodigd voor de activiteiten (lezingen, excursies en workshops) die door Vergroenend Diever worden ondernomen.

Daarnaast wordt er momenteel (najaar 2023) gewerkt aan het oprichten van de Stichting Groen Diever, die een faciliterende rol kan vervullen in Diever. Tevens wordt er door Dorpsbelangen Diever, Stichting Hart voor Diever en Welzijn Mensenwerk gewerkt aan het opzetten en een ontmoetingsmoment voor alle coördinatoren van vrijwilligersgroepen in Diever. Het gaat hier om alle vrijwilligersgroepen, met verschillende invalshoeken (zowel groen, sociaal, sport enz.) In het verlengde daarvan is het voornemen vanuit deze partijen om een vrijwilligersmoment te organiseren voor deze groepen (mits daar behoefte aan blijkt te zijn).

3.2 Uitbreiding netwerk

Tijdens de uitvoering van het impulsproject in Diever is een groeiende groep bewoners betrokken bij de educatieve activiteiten en planvorming. De inzet van vrijwilligers is meer dan verdubbeld. Dit komt mede door de voortvarende aanpak van enkele vrijwilligers in het dorp die zich georganiseerd hebben in de werkgroep Vergroenend Diever. Deze groep heeft een groot bereik met een stevig vrijwilligersnetwerk die uitvoering geeft aan een lezingprogramma en excursies.

Groepen die zijn toegevoegd aan het netwerk zijn:

Brigades:

- **Landschapsbrigade Diever**
Brigade die zich bezighoudt met het onderhouden van houtwallen en-singels en bosjes in de omgeving van Diever.
- **Fruitboombrigade DWWW** (Diever, Wittelte, Wapse, Wapserveen)
Deze brigade zet zich in voor het behoud van de hoogstamfruitbomen van particulieren en gemeente. Dit wordt gedaan door deze bomen te onderhouden, zodat de oude hoogstamfruitboomrassen in stand blijven, op de juiste manier gesnoeid worden en waar mogelijk bij geplant worden.
- **Vrijwilligersgroep Wittelmoer**
Deze groep is jaarlijks actief met onderhoud in een particulier (esrand)bosje in de omgeving van Diever.

Bewonersgroepen:

- **Dorpsboomgaard Diever**
De werkgroep Dorpsboomgaard Diever heeft in 2021 de dorpsboomgaard aangeplant in samenwerking met de gemeente Westerveld, Landschapsbeheer Drenthe, Dorpsbelangen Diever, Obs de Singelier en vrijwilligers uit het dorp.

- **Biologische Moestuinvereniging Diever**
Een kleinschalige moestuinvereniging die jaarlijks 1 of 2 keer een werkochtend organiseren voor het onderhoud op en rondom het moestuincomplex.
- **Groep Dorpsommetjes Diever**
Vrijwilligersgroep die zich bezighoudt met het ontwikkelen, onderhouden en verfraaien van dorpsommetjes rondom Diever. Dit in samenwerking met het Recreatieschap Drenthe, Landschapsbeheer Drenthe en terreineigenaren.
- **Groencafé Diever**
Vanuit het project is door twee vrijwilligers het Groencafé geïnitieerd. Één keer per maand is er in het dorps huis Hart van Diever een avond waarbij eenieder zijn/haar vragen rondom groen kan inbrengen/bespreken. Ook veel maatschappelijke thema's worden hierbij besproken. Het is een laagdrempelig initiatief dat verbindend werkt.
- **Vergroenend Diever**
Deze werkgroep is rechtstreeks ontstaan vanuit de eerste bijeenkomst vanuit het NP-project in Diever. De werkgroep zet zich in om activiteiten te organiseren voor, met en door het dorp. Dit gaat om lezingen, workshops en excursies.
- **Bewonersgroep Paalakkers-Iemenkampen**
Bewonersgroep die actief is met het vergroenen en biodiverser maken van het gemeentelijk groen in de buurt.
- **Bewonersgroep Zr. Broerstraat**
Bewonersgroep die actief is met het vergroenen en biodiverser maken van het gemeentelijk groen in de buurt.
- **Stichting Groen Diever** (Groep in oprichting)
Deze stichting wil zich als rechtspersoon inzetten en? als penvoerder voor werkgroepen in en om Diever die zelf geen rechtspersoon zijn, maar wel subsidies willen aanvragen waarvoor dit een vereiste is. De stichting werkt dus faciliterend.

- **Bewonersgroep Gerritsstraat** (Groep in ontwikkeling)
Deze groep is mogelijk te koppelen aan de werkgroep Kruisakkers-Gerritsstraat. Hierbij is het doel om de buurt (gemeentelijke grond) te vergroenen en biodiverser in te richten.

Monitoringsgroep:

- **Nachtvlinderwerkgroep Diever**
Deze groep zet zich in om de nachtvlinders in Diever (hoofdlocatie Dorpsboomgaard) te monitoren en in te voeren via waarneming.nl. Via waarneming.nl worden deze waarnemingen in de landelijke databases verwerkt (figuur 13).

Figuur 13: Eerste nachtvlinder-excursie Diever

Netwerkcontacten:

- **Dorps huis Hart van Diever**
Het dorps huis Hart van Diever is de uitvalsbasis voor lezingen en het is een vergaderlocatie in het dorp. Hier zijn diverse lezingen gegeven, wordt het groencafé gehouden, is de zaden- en plantruilmarkt twee keer gehouden en wordt door Vergroenend Diever vergaderd.

- **Dorpsbelangen Diever**

Dorpsbelangen Diever is betrokken geweest bij de opstart van het project in Diever. Destijds hebben zij aangegeven niet de kartrekker te willen zijn in het project. Hiervoor is vervolgens Vergroenend Diever opgericht. Wel is dorpsbelangen Diever (najaar 2023) bezig om, in samenwerking met stichting Hart voor Diever en Welzijn Mensenwerk, een bijeenkomst te beleggen om alle vrijwilligerscoördinatoren in het dorp samen te brengen voor uitwisseling en het versterken van elkaar (niet alleen de groene groepen).

Er is vanuit de groepen nog een netwerk opgebouwd in samenwerking met diverse partijen in het dorp, die niet direct gelinkt zijn aan het netwerk van Landschapsbeheer Drenthe:

- **Dorpsrestaurant De Lange**

Dorpsrestaurant De Lange heeft een workshop koken uit de natuur verzorgd voor Vergroenend Diever. Daarnaast is er meegewerkt aan het maken van paddenstoelensoep n.a.v. de paddenstoelenexcursie van Vergroenend Diever.

- **Historische Vereniging Diever**

Vanuit Vergroenend Diever wordt er samen met de Historische Vereniging gewerkt om een lezing en excursie te organiseren over de landgoederen rondom Diever.

- **De Schilderskring Diever**

In samenwerking met de Schilderskring Diever heeft Vergroenend Diever een workshop landschapsschilderen georganiseerd in de Dorpsboomgaard Diever.

Daarnaast zijn er nog een aantal scholen/scouting actief die in meer of mindere mate tot het netwerk behoren:

- **Regionale Scholen Gemeenschap Stad en Esch Diever**

Heeft af en toe een activiteit ondernomen in samenwerking met Landschapsbeheer Drenthe in het verleden.

- **O.b.s. De Singelier**

Deze school is in dit project betrokken bij het aanplanten van de dorpsboomgaard en het vergroenen van het schoolplein.

Figuur 14: Natuurwerkdag Scouting Schultegroep Diever (Speerpuntlocatie 2022)

- **Scouting Schultegroep Diever**

Rondom het Scoutinggebouw in Diever is in 2022 de speerpuntlocatie van de natuurwerkdag geweest. Hierbij zijn nieuwe bomen aangeplant, struiken geplant, een insectenhotel geplaatst en nestkastjes gemaakt en opgehangen (figuur 14).

Al met al is het aantal groepen gegroeid van 5 naar 15 stuks. Dit is meer dan een verdubbeling van het aantal groepen. Tevens is het aantal vrijwilligers dat hierin actief is, gestegen van 25 verdeeld over 5 groepen naar 93 verdeeld over 15 groepen.

Deze vrijwillige inzet komt ongeveer neer op:

- 93 personen
- Gemiddeld 25 uur per persoon per jaar
- Totaal: 2325 vrijwilligersuren (* hierin zijn niet de uren van de natuurwerkdag meegenomen).

Hierin is ook te zien dat de groei vooral zit in bewonersgroepen, die in hun eigen groene omgeving activiteiten ondernemen. Hier is dan ook nog de grootste winst te behalen. Het vergroenen van buurten zowel binnen als buiten de bebouwde kom, bieden veel potentie om mensen actief te betrekken bij hun eigen landschap.

3.3 Vergroenend Diever

Vergroenend Diever heeft de afgelopen jaren tijdens het project, in nauwe samenwerking met Landschapsbeheer Drenthe, gewerkt aan verschillende lezingen, excursies en andere activiteiten. Hieronder staat een opsomming hiervan per type activiteit.

Lezingen

Meerdere lezingen met diverse onderwerpen zijn georganiseerd:

- Vergroenen erf, tuin, buurt
- Aardkunde, cultuurhistorie en kaartbeelden (figuur 3)
- Inspiratiebijeenkomst inspiratiedocument
- Achtergrond van landgoederen

Excursies

Er zijn diverse excursies gehouden vanuit Vergroenend Diever (figuur 15):

- Excursie langs de initiatieven in en om Diever
- Paddenstoelenexcursie (2x) (figuur 15)
- Nachtvlienderexcursie (3x)
- Excursie beestjes en planten dorpsboomgaard
- Landgoederen

Activiteiten

Ook zijn er diverse andere activiteiten ondernomen:

- Zaden en planten ruilmarkt (3x)
- Workshop koken uit de natuur
- Workshop landschap schilderen
- Cursus houtwallen en -singels
- Onderzoek pingoruïne
- Bloembollen uitdeelactie
- Natuurwerkdag dorpsboomgaard
- Natuurwerkdag Scouting Diever
- NL-doet dorpsboomgaard

Figuur 15: Paddenstoelenexcursie
Vergroenend Diever

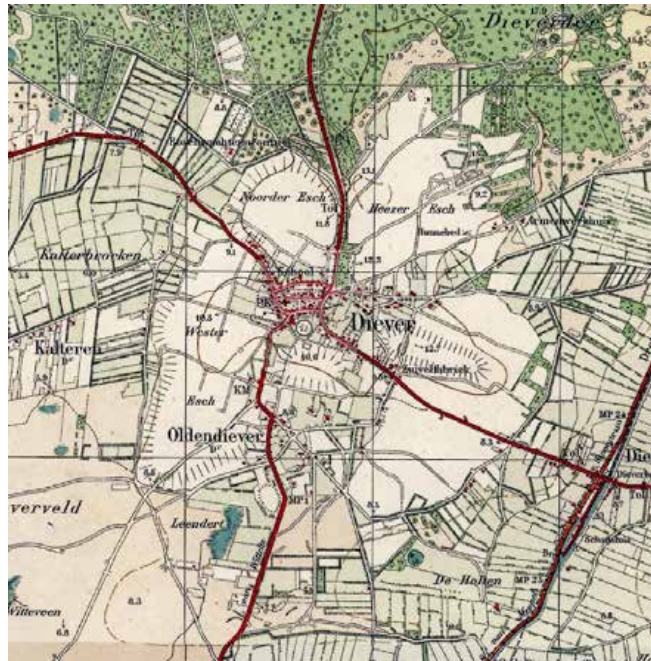
4 Ideeën vanuit Diever

Tijdens verschillende interactieve sessies, de ‘Groene buurtcafés’ en andere bijeenkomsten zijn wensen en ideeën voor het behoud en versterken van het landschap en de natuur in en rondom Diever door bewoners naar voren gebracht. Hieronder volgt een opsomming van deze ideeën.

4.1 Inrichting Essen rondom Diever

De essen rondom Diever worden door de inwoners van het dorp als waardevol kenmerk gezien van Diever en omgeving (figuur 16). Vanuit het dorp is de wens geuit om op de essen weer oude (graan)gewassen terug te brengen. Met deze graangewassen kunnen korte kringlopen aangeboord worden, in samenwerking met de molen in het dorp en de lokale bakker. Vervolgens kan dit in de markt worden gezet. Tevens kan hierbij gedacht worden aan het telen van groenten zoals o.a. knolgewassen, die een lokale afzetmarkt bedienen. De wens vanuit het dorp is dat hier dan kringlooplandbouw plaatsvindt, waarbij op een duurzame manier wordt omgegaan met de bodem. Van belang hierbij is dat er geen gewasbeschermingsmiddelen gebruikt worden, maar ingezet wordt op natuurlijke bescherming bij plagen, door wisselteelt, combinatieteelt e.d. Het liefst wordt dit gedaan in combinatie met bloeiende akkerranden, waarbij inheemse bloemenmengsels gebruikt worden.

Vele delen van de essen rondom Diever bestaan uit graslanden. De dorpsbewoners zien het belang van de agrarische bedrijven voor het dorp en daarom is het wenselijk rekening te houden met de bedrijfsvoering van deze bedrijven. Een wens van de dorpsbewoners is om deze graslanden om te vormen naar productief kruidenrijk grasland. Op deze manier ontstaat naast productiviteit en opbrengst ook een bijdrage aan de biodiversiteit op de essen.

Figuur 16: Essen rondom Diever 1925 en nu (bron: topotijdreis.nl)

Diever is in 1925 nog omsloten door de verschillende essen. Ook nu zijn de essen nog goed zichtbaar. De Westeresch is gedeeltelijk volgebouwd, maar de andere essen zijn nog duidelijk zichtbaar in het landschap. Ook de esrandverkaveling aan zowel de westkant (rand bebouwing, oude Westeresch) als aan de oostkant (rond Molenesch) zijn nog (gedeeltelijk) aanwezig en zichtbaar in het landschap.

Er wordt daarnaast veel waarde gehecht aan het open karakter van de essen. Er is daarom de wens dit te behouden. Het streven is om de zandpaden op de essen te behouden. Dit heeft zowel historische waarde, als dat het bijdraagt aan beleving en biodiversiteit.

Aan de randen van de essen rondom Diever zijn nog esrandbosjes aanwezig en laanbeplanting langs de wegen. Het behouden, herstellen en onderhouden hiervan wordt als erg belangrijk ervaren. Deze esrandbosjes en laanbeplanting versterken het landschap en zorgen voor verbindingzones voor o.a. zoogdieren, vogels en vlinder.

De inwoners van Diever hebben duidelijk laten weten dat zij liever geen zonnevelden willen rondom het dorp en al helemaal niet op de grond op de essen. Wel zien zij mogelijkheden voor de realisatie hiervan op daken van grote (agrarische) gebouwen.

Landschapsbeheer Drenthe zou in samenwerking met andere gebiedspartijen, zoals de Agrarische Natuur Drenthe en Staatsbosbeheer (eigenaar van houtwallen en -singels, percelen en erfrandbosjes) kunnen participeren in een mogelijk pilotproject. Hierbij kan verkend worden of er mogelijkheden zoals voorgenoemd zijn m.b.t. de essen in Diever (en mogelijk hierin ook de andere dorpen vanuit het NP-project mee te nemen).

4.2 Vergroening buurten

De afgelopen jaren zijn er in diverse straten/buurten in Diever initiatieven ontstaan om het gemeentelijke groen om te vormen tot meer biodiverse oases in het dorp. Dit komt zowel de biodiversiteit ten goede alsmede de beleving door de dorpsbewoners. Daarnaast kan het fungeren als verbindende factor in een straat/ buurt. Het streven is dat dit soort initiatieven als voorbeeld dienen voor nieuw op te pakken initiatieven in andere straten/buurten, zodat er meer van dit soort initiatieven ontwikkeld worden en er een natuurlijk lint ontstaat in Diever.

Een dergelijk initiatief in een straat of buurtje kan kleinschalig zijn, maar kan ook groter aangepakt worden met een hele buurtvereniging die een plan maakt voor meerdere straten. Dit alles heeft als basis voldoende draagvlak en afstemming met de aanwonenden nodig.

Een aantal bijkomende voordelen hierbij kunnen zijn:

- Plukgelegenheid voor de bewoners in de vorm van:
 - Fruitbomen
 - Bessenstruiken
 - Kruiden
- Moestuinen
 - Zelfvoorzienend
 - Kweken van groenten voor mensen die minder financiële middelen hebben.

- Schaduwwerking voor speeltuinen
 - Met de warmer wordende zomers kan dit verkoelend werken.
- Het ontstaan van een groen (bloeiend) lint door het dorp, waardoor er een verbindingszone ontstaat voor insecten, zoals o.a. vlinders, van de ene kant van het dorp naar de andere kant.
- Verhogen beleving van het openbaar groen.
- Verder vergroenen van (school)pleinen. De beleving hierbij vergroten alsmede de diversiteit aan o.a. bloemen, struiken, bomen en insectenleven.

Landschapsbeheer Drenthe kan hierin adviseren, stimuleren, bemiddelen met de gemeente en plantgoed beschikbaar stellen en adviseren bij het aanplanten (via streekbeheer of vanuit een project). Er zijn ook diverse mogelijkheden voor de buurten, bewoners om gebruik te maken van subsidie-regelingen (o.a. Groene bewonersinitiatieven provincie Drenthe, Postcode Loterij Buurtfonds en Univé Buurtfonds)

4.3 Behoud, herstel en onderhoud kleinschalig landschap

Diever hecht waarde aan het kleinschalige, agrarische landschap en onderstreept het belang daarvan voor de biodiversiteit in het gebied. Icoonsoorten als de gekraagde roodstaart, steenuil en ringmus profiteren van een kleinschalig landschap, waarin niet altijd alles te netjes opgeruimd is, maar er ook ruimte is voor overhoekjes, oude schuurtjes e.d. Maar het begint allemaal met de inrichting van dit kleinschalige landschap. Meidoornhagen, hoogstamfruitboomgaarden, weides met dubbel raster, bloemrijke graslandjes, knotlindes en eikenbrinken op erven kunnen de basis zijn voor een lint aan biodiversiteit in het buitengebied. Helemaal optimaal is het indien er ook houtwallen, -singels en poelen hersteld kunnen worden, op de aangrenzende

percelen. Op deze manier ontstaan er kleinschalige biotopen die voor o.a. voorgenoemde iconsoorten van essentieel belang zijn.

Een goed voorbeeld van een soort die afhankelijk is van een kleinschalig, gevarieerd landschap is de steenuil. In Zuidwest-Drenthe (Westerveld en De Wolden) bevindt zich maar liefst de helft van de Drentse populatie steenuilen. Dit komt vooral door de kleinschaligheid van het landschap dat hier nog aanwezig is. De populatie is echter kwetsbaar. Het is de meest noordelijke populatie van Noordost-Nederland. Doordat er veel kleinschaligheid verdwenen is in het verleden, is dat ook ten koste gegaan van de populatie steenuilen. In Zuidwest-Drenthe (Westerveld en De Wolden) leven naar schatting tussen de 50 en 70 broedparen steenuil, waarvan rondom Diever en Dwingeloo het om zo'n 25 broedparen gaat. In de gehele provincie ligt dat aantal op 100 tot 150 broedparen. Dit gebied is dus van essentieel belang voor het behoud van de steenuil voor Drenthe.

Daarnaast is het ook landschappelijk gezien van grote waarde dat erven en de omliggende percelen aantrekkelijk ingericht worden voor mens en dier en passend bij de cultuurhistorie. Dit vergroot de biodiversiteit en maakt het aantrekkelijker voor de mens om in te recreëren en wonen.

Het onderhoud van deze elementen waarborgen is ook van essentieel belang. Door de inzet van fruitboombrigades en landschapsbrigades, die de hoogstamfruitbomen en houtwallen en -singels bij particulieren en gemeente snoeien, blijft het landschap aantrekkelijk en wordt het duurzaam onderhouden. Een gesnoeide hoogstamfruitboom kan zo'n 100 jaar oud worden, maar wordt dezelfde boom niet gesnoeid, dan zal de boom veel korter leven. Door uitbrekende en schurende takken ontstaat er meer kans op ziektes (o.a. schimmels), waardoor de levensduur van een fruitboom drastisch kan verkorten.

Het aantrekkelijk maken en houden van het landschap in en rond Diever staat of valt met draagvlak en betrokkenheid van o.a. bewoners, erfgenamen en agrariërs. Daarnaast is kennis over het landschap van belang. Landschapsbeheer Drenthe kan een belangrijke rol vervullen in het brengen van kennis en begeleiden van groene initiatieven. Dat wordt al nadrukkelijk gedaan door het ondersteunen van de fruitboom- en landschapsbrigades die onderhoud plegen. Vanuit Streekbeheer worden vanuit de stimuleringsregeling erven bezocht voor advies. Dit betreft echter een beperkt aantal erven. Het vergt een grootschalig ervenproject om het kleinschalig, cultuurhistorisch, agrarische landschap dusdanig te herstellen dat dit echt merkbaar en zichtbaar wordt in een vergroting van o.a. biodiversiteit en landschapskwaliteit. Hierbij is een pakket aan maatregelen nodig in een (beperkt) gebied. Hierbij kan worden gedacht aan het (her)inrichten van een groot aantal erven en adviseren ten aanzien van het beheer, het aanleggen en herstellen van houtwallen en -singels en de aanleg van poelen.

4.4 Beekdalen en watergangen

In het verlengde van de klimaatsveranderingen wil Diever aandacht schenken aan het vasthouden van water voor drogere periodes. In het verleden zijn vele beekjes en riviertjes rechtgetrokken t.b.v. het snel kunnen afvoeren van water. Het is echter algemeen bekend dat een meanderende beek meer water vasthoudt voor drogere periodes. Ook zorgt een meanderende beek voor veel meer dynamiek en is daarmee van grote meerwaarde voor de biodiversiteit. Overloopgebieden voor piekperiodes (waterberging) zouden hierin wenselijk zijn en bij herinrichting van de beekloop van grote waarde zijn.

Figuur 17: kaart van Diever rond 1900 (topotijdreis.nl)

Rondom Diever hebben in het verleden vele houtwallen en -singels gelegen (figuur 17 en 18). Vooral het oostelijk deel, en in mindere mate in het westelijk deel op de kaart van 1925 is dat goed te zien. Als de kaart van 1925 wordt vergeleken met die van 2022 zien wordt duidelijk dat er zeer veel houtwallen en houtsingels zijn verdwenen. Tevens is de meandering van de beken/rivieren vrijwel verdwenen. Het dorp Diever noemt hierbij de Wapserveense Aa, Vledder Aa en Dwingelderstroom. Daarnaast ligt ten westen van Diever een diepe afwateringssloot (watergang) de Kwasloot. Een wens vanuit het dorp is om langs de Kwasloot een natuurlijke oever aan te leggen voor de verhoging van biodiversiteit en beleving voor wandelaars. Langs de Kwasloot loopt een pad dat onderdeel uitmaakt van het wandelknooppuntennetwerk en de dorpsommetjes rondom Diever.

Om zowel de meandering als de houtwallen en houtsingels terug te brengen zijn gebiedsprocessen nodig. Uiteraard zijn er tevens grote partijen nodig die hier financieel (opkopen van gronden) aan kunnen bijdragen. Denk hierbij aan

Figuur 18: kaart van Diever rondom 1925 (topotijdreis.nl)

processen die door Het Drentse Landschap zijn uitgevoerd rondom de Hunze in het noordoosten van de provincie en projecten die Prolander uitvoert in opdracht van de Provincie. Hierbij kan gedacht worden aan het waterbergingsgebied Oostmaantlanden en de herinrichting bij Koningschut (nabij Dwingeloo langs de Oude Vaart).

4.5 Fruitbomen

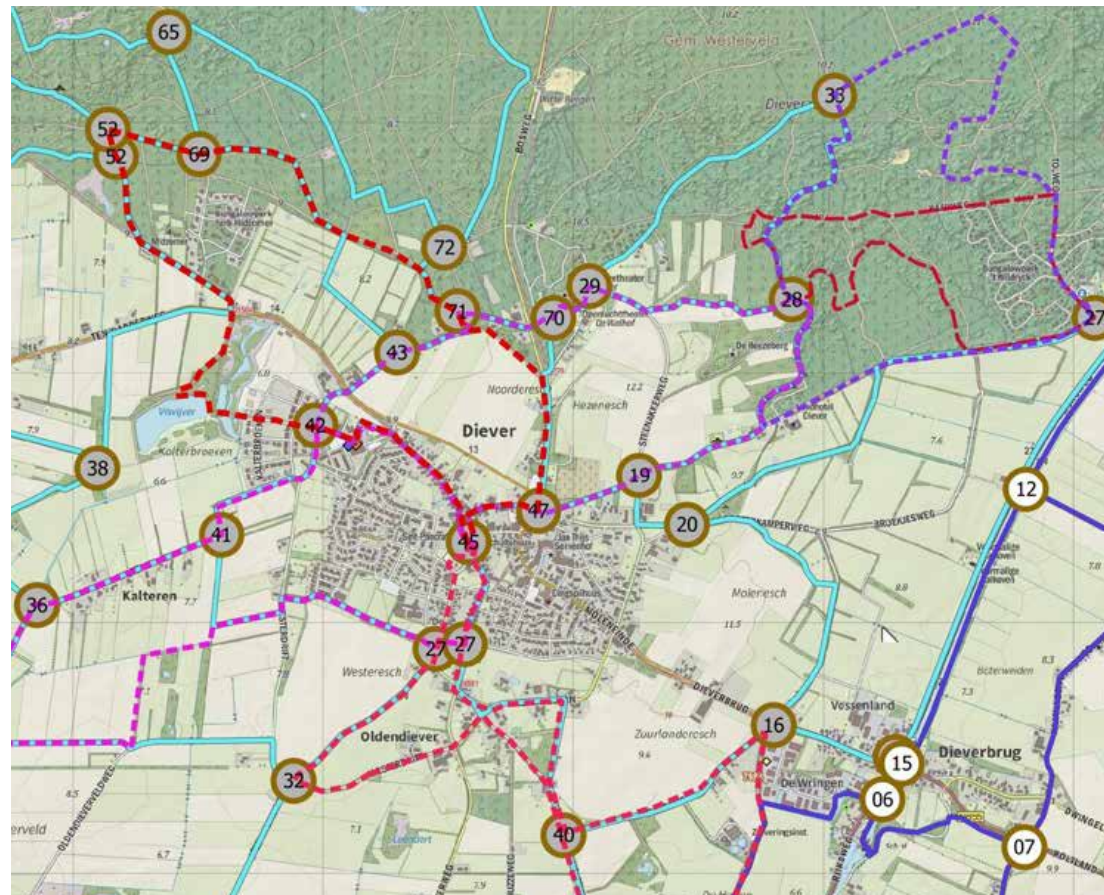
Vanuit het dorp is de wens geuit voor het aanplanten van meer fruitbomen. Dit kan o.a. op erven, langs wegen, watergangen en paden en in boomgaarden. De bewoners zien meerwaarde in de aanplant van fruitbomen op cultuurhistorisch passende plaatsen zoals erven, maar ook op locaties in het dorp, bij dorpsinitiatieven. Het aanplanten van fruitbomen zorgt voor een extra beleving van het landschap. Cultuurhistorisch gezien waren hoogstamfruitbomen aanwezig op erven, deze zouden teruggebracht kunnen worden met ervenprojecten. Langs paden, wegen en

watergangen zou gekeken kunnen worden met vrijwilligers van onder andere dorpsommetjes waar kansen liggen. In de dorpen kan gekeken worden met bewonersgroepen, buurt-initiatieven en gemeente naar locaties waar dit mogelijk zou kunnen zijn. Wel is een wens van de bewoners dat er niet alleen gekeken wordt naar hoogstamfruitbomen, maar ook naar laagstam of halfstam. Met deze wens kan rekening gehouden worden. Er zal per locatie bekeken moeten worden of en wat daar passend is vanuit landschappelijk en cultuur-historisch perspectief.

Inmiddels is in Diever een dorpsboomgaard aangeplant, zijn op enkele erven fruitbomen aangeplant, is in Wapse een voedselbosje aangeplant en is de fruitboombrigade actief met het snoeien van al deze fruitbomen in samenwerking met andere vrijwilligers.

4.6 Verbinding binnen het dorp en tussen groepen

In Diever wordt duidelijk uitgesproken dat het netwerk op groengebied van groot belang is voor het slagen van allerlei acties. De verbinding tussen vrijwilligersgroepen wordt als zeer waardevol ervaren. Het nog meer verbinden van deze groepen is een streven vanuit het dorp. Hierbij wordt een toegankelijke website als een waardevolle toevoeging gezien. Hierop dient dan makkelijk te zien te zijn welke groepen actief zijn en waar ze actief zijn. Momenteel wordt hieraan gewerkt binnen Landschapsbeheer Drenthe. Ook het oprichten van de Stichting Groen Diever kan bijdragen aan verbinding tussen de partijen in Diever. Deze stichting zal vooral als penvoerder optreden en faciliterend zijn naar de groepen (zie tevens bij 1.2.2).

Figuur 19: Kaart dorpsommetjes Diever

4.7 Insectenommetje ontwikkelen

Naast de dorpsommetjes (figuur 19), is vanuit enkele groene vrijwilligers het idee geopperd om een insectenommetje te ontwikkelen rondom Diever. De vele initiatieven die er al zijn dragen bij aan het versterken van de insectenwereld in en om Diever. Door gebruik te maken van het wandelknooppuntennetwerk kan een ommetje langs interessante

insectenplekken gerealiseerd worden. Ondersteuning van Landschapsbeheer in overleg met gemeente, recreatieschap en andere terreineigenaren kan hierbij wenselijk zijn.

Het insectenommetje is een idee dat voortkomt uit waarnemingen van insecten bij verschillende initiatieven. Het vlinderommetje van de Natuurvereniging Zuidwolde dient als voorbeeld hiervoor.

5 Resultaten uitvoering

Gedurende het project zijn er in Diever concrete zaken uitgevoerd. Deze hielden direct of indirect verband met het project en het daarbij behorende uitvoerbudget:

- **Aanleggen akkerrand over Es**
In samenwerking met één van de boeren is een bloeiende akkerrand gecreëerd op de Es van Diever. Deze akkerrand was een meter breed over een lengte van 185 meter.
- **De dorpsboomgaard (figuur 20) is aangelegd met diverse partijen**
Aangeplant zijn: 600 struiken, 30 appel-, peer-, en pruimenbomen, 4 walnootbomen en een meidoornhaag. De boomgaard is ingezaaid met het Drentse bloemenmengsel voor matig voedselrijke grond en wordt onderhouden door de vrijwilligersgroep.
- **Vergroenen buurt Paalakkers-Iemenkampen**
Gemeentelijk groen is meer biodivers ingericht en wordt onderhouden door buurtbewoners.
- **Vergroenen buurt Zr. Broerstraat**
Gemeentelijk groen is meer biodivers ingericht en wordt onderhouden door buurtbewoners.
- **Aanplanten van bomen ter vervanging van sparren die aangetast waren door de letterzetter bij het scoutingterrein**
- **Vergroenen van schoolplein**
De eerste vergroening is uitgevoerd op het schoolplein van Obs De Singelier. Dit is gedaan in samenwerking van streekbeheer, het NP-project en het Project Bijles. Het is uitgevoerd door ouders van de school.
- **Aanleggen meidoornhaag rondom de biologische moestuinvereniging en het plaatsen van een streekeigen landhek.**
- **Aanplanten ondergroei voor verhogen biodiversiteit in een bosje waar een vrijwilligersgroep actief is.**

Figuur 20: Dorpsboomgaard Diever

- **Aanplanten van een voedselbosje in Wapse in samenwerking met de Wapsergemeenschap, gemeente Westerveld en vrijwilligers uit het dorp.**
- **Enkele erven zijn biodiverser, cultuurhistorisch passend en authentiek ingericht; hierbij was een bijdrage beschikbaar voor het plantgoed.**
- **Herstel van boomgaarden in Diever en Wittelte t.b.v. behoud van cultuurhistorische rassen.**

6 Aan de slag

De ideeën en wensen vanuit het dorp vormen een basis voor concrete vervolgstappen om tot behoud en versterking van de natuur- en landschapskwaliteit in en rond Diever te komen. Hieronder volgt een overzicht van kansrijke projecten die door het dorp met steun van Landschapsbeheer Drenthe en de gebiedspartners opgepakt kunnen worden in de aankomende jaren.

6.1 Projectkansen

Ervenproject

- Herinrichting van (boeren)erven.
- Samenwerking met:
 - Agrariërs
 - Particulieren

Herstel- en onderhoudsproject houtwallen en -singels

- Herplant houtwallen en -singels
- Versterken huidige houtwallen en singels
- Samenwerking met:
 - Agrarische Natuur Drenthe i.v.m. ANLb
 - Staatsbosbeheer i.v.m. eigendommen buitengebied Diever
 - Gemeente Westerveld
 - Provincie Drenthe
 - Landschapsbrigades (vrijwilligers)

Fruitboomproject

- Herstel fruitboomgaarden op erven
- Aanplant fruitboomgaarden op gemeentegrond
- Inpassing fruitbomen langs paden, wegen en watergangen
- Samenwerking met:
 - Waterschap Drents-Overijsselse Delta
 - Gemeente Westerveld
 - Provincie Drenthe
 - Fruitboombrigade DWWW

Pilotproject essen

- Samenwerking met:
 - Agrariërs
 - Agrarische collectieven
 - Lokale partijen (molen, bakker, groenteboer, etc...)
 - Gemeente Westerveld
 - Provincie Drenthe

Ommetjesproject

- Aankleding ommetjes
- Vergroten landschappelijke beleving
- Samenwerking
 - Recreatieschap Drenthe
 - Gemeente Westerveld
 - Agrariërs
 - Staatsbosbeheer
 - Particulieren
 - Horeca
 - Vrijwilligers ommetjesgroepen

Project vergroening kernen

- Vergroening in kern dorpen
- Samenwerking met:
 - Gemeente Westerveld
 - Provincie Drenthe (Groene Bewonersinitiatieven)
 - Bewonersgroepen
 - Dorpsbelangenvereniging
 - Welzijn Mensenwerk

6.2 Prioritering projectvoorstellen vanuit Diever

Bij de prioritering van de verschillende projectideeën vanuit Diever is het belangrijk te kijken naar de haalbaarheid ervan en de termijn waarop de uitwerking van deze ideeën haalbaar is. Daarbij is het van groot belang om de verschillende belangen per idee af te wegen en te werken aan draagvlak voor deze projectideeën.

Er is een duidelijk verschil tussen de projectideeën welke op kortere termijn uitvoerbaar zouden kunnen zijn en welke projectenideeën mogelijk meer voorbereidingstijd vergen om uitgevoerd te worden.

Projecten als “Pilotproject Essen” en “Herstel en Onderhoudsproject Houtwallen en -singels” vergen veel voorbereiding. Bij deze projecten is het van belang vele grondeigenaren te betrekken en samen te brengen. Deze projecten zullen niet op korte termijn tot een concrete uitvoer worden gebracht.

De projecten die hierboven genoemd zijn die mogelijk wel een goede kans maken om op (redelijk) korte termijn tot uitvoer te worden gebracht zijn:

- Ervenproject
- Project vergroening kernen
- Ommetjesproject
- Fruitboomproject

Bij al deze projecten is het van belang om de juiste partijen samen te brengen, draagvlak te peilen en te creëren en de financieringsmogelijkheden te verkennen.

6.3 Vooruitblik en vervolgstappen

Vanuit de werkgroep Vergroenend Diever (contactgroep Diever) wordt aangegeven dat vooral ook de communicatie rondom de activiteiten en uitvoer aandacht behoeft. Door meer bekendheid te geven aan de groene activiteiten ontstaat meer bekendheid en naar alle waarschijnlijkheid ook meer draagvlak voor het uitvoeren van voorgenoemde projecten. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de diverse belangen die spelen en dienen de betrokken partijen samengebracht te worden om tot een gedragen plan te komen.

Het ervenproject, project vergroening kernen en fruitboomproject zijn gericht op particuliere en gemeentelijke gronden, waardoor er beperkte belangen zijn als het gaat om de uitvoer. Het ommetjesproject houdt verband met meerdere grondeigenaren en zal meer voeten in aarde hebben om tot uitvoer te komen.

Vanuit Landschapsbeheer zullen we in nauwe samenwerking met de contactgroep vanuit het dorp “Vergroenend Diever” gaan werken aan een vervolg op het project Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek. Dit in de vorm van Streekbeheer, waarbij de betrokken groepen actief (met beperkte uren) ondersteuning blijven ontvangen vanuit Landschapsbeheer Drenthe. Alsmede door het initiëren van projectvoorstellen op basis van ideeën die vanuit dit inspiratiedocument naar voren zijn gekomen. Landschapsbeheer Drenthe zal hier als professionele partij de projecten uitvoeren in goede afstemming met de betrokken partijen uit het dorp.